

KRZYSZTOF KNOPPEK

UDZIAŁ OBYWATELI W SPRAWOWANIU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Udział czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości może przybrać jedną z dwóch form, tj. może to być ława przysięgłych, lub mogą to być ławnicy jako członkowie składu orzekającego sądu. Osobno należy wspomnieć o sądach, w których orzeka wyłącznie czynnik społeczny. Są to tzw. sądy pokoju (*Magistrates' Courts*) działające w Anglii i zajmujące się rozstrzygnięciem drobnych sporów sąsiedzkich.

Ta pierwsza postać występuje obecnie w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Anglii, w niektórych państwach brytyjskiej Wspólnoty Narodów oraz – w wybranych sprawach – w Belgii i we Włoszech. Funkcjonowanie ławy przysięgłych polega na tym, że w zakresie swojej kompetencji przysięgli samodzielnie orzekają o zagadnieniu wstępnym, od którego zależy sposób merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd.

W sprawach karnych przysięgli orzekają, czy oskarżony jest winny zarzuczonego mu przestępstwa, a w sprawach cywilnych orzekają, czy stan faktyczny twierdzony przez stronę powodową jest zgodny z prawdą. Jak z powyższego wynika, przysięgli nie zajmują się stosowaniem prawa cywilnego czy karnego, lecz rozstrzygają o stanie faktycznym sprawy, a od tego rozstrzygnięcia zależy przypisanie przez sąd oskarżonemu lub pozwanemu odpowiedzialności karnej bądź cywilnej. Należy podkreślić, że rozstrzygnięcie dokonane przez ławę przysięgłą jest samodzielne i nie biorą w nim udziału sędziowie¹.

Słabą stroną systemu ławy przysięgłych jest to, że decyzja ławy przysięgłych nie podlega kontroli instancyjnej. Ponadto zauważyć trzeba, że ława przysięgłych swojej decyzji nigdy nie uzasadnia, oraz że dobór składu ławy przysięgłych jest często przypadkowy.

W przeciwieństwie do systemu ławy przysięgłych system sprawowania wymiaru sprawiedliwości z udziałem ławników polega na tym, że orzeczenie merytoryczne

¹ Szerzej o ławie przysięgłych J. Turek, *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „MoP” 2009, nr 24, s. 1322 i n.

w sprawie pochodzi od składu orzekającego, w którym zasiadają wspólnie sędziowie i ławnicy, a ci ostatni mają nawet nad sędziami przewagę liczebną.

Udział ławników w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości był silnie rozbudowany w Polsce w poprzednich warunkach ustrojowych. W okresie PRL ławnikom poświęcono nawet odrębną ustawę. Była to ustawa z dnia 2 grudnia 1960 r. o ławnikach ludowych w sądach powszechnych². Z preambuły tej ustawy wynikało, że została ona uchwalona „w celu zapewnienia szerokiego udziału przedstawicieli ludu pracującego miast i wsi w wymiarze sprawiedliwości zgodnie z zasadami tego wymiaru w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Ustawa ta została uchylona z dniem 1 września 1985 r., kiedy to weszło w życie Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 20 czerwca 1985 r.³ Przepisy dotyczące ławników sądowych zostały wówczas wchłonięte przez nowe Prawo o ustroju sądów powszechnych. Należy podkreślić, że w okresie powojennym aż do roku 1996 podstawowym składem orzekającym w sądzie I instancji był skład ławniczy, tj. sędzia zawodowy jako przewodniczący i dwaj ławnicy jako członkowie składu orzekającego.

W sprawach cywilnych szeroki udział ławników w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości utrzymał się aż do głębokiej nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie w dniu 1 lipca 1996 r.⁴ W okresie powojennym zatem aż do roku 1996 ławnicy uczestniczyli we wszystkich w zasadzie składach orzekających sądu I instancji. Przepis art. 47 § 1 k.p.c. w ówczesnym brzmieniu głosił, że w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. W tamtym okresie obowiązywał jednocześnie art. XII przepisów wprowadzających k.p.c., na podstawie którego prezes sądu powiatowego mógł zarządzić rozpoznanie każdej sprawy należącej do właściwości tego sądu przez jednego sędziego, a zatem bez ławników. Nie mogło to jednak objąć spraw rodzinnych i spraw pracowniczych. W praktyce prezesi bardzo rzadko korzystali z tej możliwości, a zatem w sądach powiatowych w sprawach cywilnych orzekali sędziowie wspólnie z ławnikami.

W latach 1996–2007 udział ławników w rozpoznawaniu spraw cywilnych był przez ustawodawcę systematycznie ograniczany. W chwili obecnej podstawowym składem orzekającym w sądzie I instancji w sprawach cywilnych jest skład jednoosobowy, tj. sędzia bez ławników.

Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 47 k.p.c. skład ławniczy obowiązuje w sądzie I instancji jedynie w ściśle określonych sprawach pracowniczych i sprawach rodzinnych. Sprawy pracownicze rozpoznawane w składzie ławniczym to, mówiąc najogólniej, sprawy dotyczące istnienia stosunku pracy oraz sprawy dotyczące mobbingu i równego traktowania pracowników. Z kolei sprawy rodzinne

² Dz.U. z 1960 r. Nr 54 poz. 309.

³ Dz.U. z 1985 r. Nr 31 poz. 137.

⁴ Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i innych ustaw z dnia 1.03.1996, Dz.U. Nr 43 poz. 189.

rozpoznawane w składzie ławniczym to sprawy o rozwód, separację, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia. W drugiej instancji natomiast sąd orzeka wyłącznie w składzie zawodowym, tj. w składzie trzech sędziów. W sądach drugiej instancji ławnicy nigdy nie uczestniczyli.

Z kolei w postępowaniu nieprocesowym o składzie ławniczym czytamy w art. 509 k.p.c., zgodnie z którym sprawy o przysposobienie, o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej w I instancji sąd rozpoznaje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. *A contrario* wszystkie pozostałe sprawy w postępowaniu nieprocesowym rozpoznaje sąd w składzie jednego sędziego, bez ławników. Wyjątkiem pod tym względem są sprawy o ubezwłasnowolnienie, w których obowiązuje skład trzech sędziów zawodowych (art. 544 § 1 k.p.c.).

Należy podkreślić, że sądami orzekającymi w pierwszej instancji są sądy rejonowe oraz w niektórych sprawach sądy okręgowe, zgodnie z przepisami o właściwości rzeczowej (art. 16 i 17 k.p.c.).

Porównując poprzedni i obecny stan prawny w zakresie udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu cywilnym należy stwierdzić, że udział ten został przez ustawodawcę okrojony w tak znaczny sposób, iż obecnie ma on charakter szczątkowy w stosunku do poprzedniego stanu prawnego. Liczba spraw cywilnych, w których rozstrzyganiu biorą obecnie udział ławnicy wynosi mniej niż 10% ogółu spraw cywilnych. Należałoby się w tym miejscu zastanowić nad przyczynami tego stanu rzeczy oraz nad celowością dopuszczania w ogóle czynnika społecznego do orzekania w sprawach cywilnych.

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest bezwzględny wymogiem prawnym, gdyż wymaga tego Konstytucja RP w art. 182. Przepis ten odsyła jednak w zakresie szczegółowych rozwiązań problemu udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości do przepisów ustawowych. Konstytucyjny wymóg udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości statuowany w art. 182 jest ściśle powiązany z treścią art. 4 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Z Konstytucji zatem wynika, że w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości zawsze musi występować czynnik społeczny, i że sprzeczna z Konstytucją byłaby taka procedura sądowa, która by usunęła ławników z orzekania. Stwierdził to Trybunał Konstytucyjny, podkreślając, że „nie jest możliwe ani całkowite wyłączenie obywateli ze sprawowania wymiaru sprawiedliwości, ani takie jego zawężenie, by udział ten przybrał zakres jedynie symboliczny”⁵.

Trybunał jednocześnie wyjaśnił, że sposób określenia w Konstytucji udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości pozwala na to, aby udział ten był ograniczony tylko do niektórych spraw. Jednocześnie – według

⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 listopada 2005 r. sygn. P 16/04, Dz.U. z 2005 r. Nr 241 poz. 2037.

Trybunału – niedopuszczalna byłaby taka regulacja, by w jakiejś kategorii spraw rozpoznawanych przez wymiar sprawiedliwości orzekali wyłącznie ławnicy.

W uzasadnieniu omawianego wyroku Trybunał Konstytucyjny wskazał najważniejsze korzyści płynące z dopuszczenia ławników do orzekania w sądach powszechnych. Jedną z takich korzyści jest możliwość kolegialnego rozstrzygnięcia sprawy, w ramach którego następuje konfrontacja fachowego i społecznego punktu widzenia. Trybunał uważa, że udział ławników zabezpiecza sądy powszechne przed izolacją i wyobcowaniem ze społeczeństwa. Udział ławników pozwala również na wyrokowanie w ściślejszym kontakcie z opinią publiczną. Z kolei społeczeństwo posiada w osobach ławników swoich przedstawicieli, dzięki którym sądy oddziaływują na społeczeństwo w sferze wychowawczej, edukacyjnej i informacyjnej⁶.

Analizując problem udziału ławników w rozstrzyganiu spraw cywilnych należy uwzględnić – oprócz Konstytucji i kodeksu postępowania cywilnego – także przepisy prawa o ustroju sądów powszechnych⁷. Przepis art. 4 § 1 u.s.p. stanowi, że obywatele biorą udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości poprzez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami I instancji, chyba że ustawa stanowi inaczej. Z kolei w art. 4 § 2 u.s.p. czytamy, że przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami.

Nie ma wątpliwości, że ławnik, pomimo tego, że jest niezawodowym, nieprofesjonalnym członkiem składu orzekającego, musi być – podobnie jak sędzia – bezstronny i niezawisły. Jego głos waży tyle samo co głos sędziego, a zatem dwóch ławników może sędziego przegłosować. W takim przypadku przegłosowany członek składu orzekającego, np. sędzia, może zgłosić zdanie odrębne (*votum separatum*) – art. 324 § 2 k.p.c. Jako jedną z dalszych korzyści udziału ławników w rozpoznawaniu spraw sądowych wymienia się uwrażliwienie sędziów na społeczny aspekt rozpoznawanych spraw. W doktrynie sformułowano nawet tezę, że udział ławników w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości potrzebny jest przede wszystkim do tego, by doprowadzić do uwrażliwienia procedury sądowej, natomiast w mniejszym stopniu istotny jest sam wkład ławnika w wyrokowanie w sprawie⁸.

W nauce prawa konstytucyjnego wyrażono ostatnio interesujący pogląd, że wzrost roli sędziów w państwie prawnym zamiast doprowadzić do powstania państwa, w którym rządzi prawo, może doprowadzić do powstania państwa, w którym rządzą sędziowie i z tego właśnie powodu konieczne jest dopuszczenie udziału

⁶ Vide wyrok TK powołany w przypisie 5.

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 427.

⁸ Por. P. Sitniewski, *Analiza wyników ankiet prezesów sądów w zakresie wyboru ławników, jakości ich pracy oraz funkcjonowania w ramach wymiaru sprawiedliwości*, [w:] J. Ruzewski (red.), *Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce*, Suwałki 2011, s. 79.

czynnika społecznego do sądowego stosowania prawa⁹. Chodzi więc o to, abyśmy mieli rządy prawa, a nie rządy sędziów. Ławnicy mają zatem zapobiec zbytnej emancypacji sądownictwa. Mają przekazać sędziom aktualne poglądy społeczeństwa na stosowanie prawa i uzmysłowić im społeczną hierarchię wartości¹⁰.

Wspomniane już systematyczne ograniczanie przez ustawodawcę udziału ławników w rozpoznawaniu spraw cywilnych, także i karnych, doprowadziło do tego, że w kadencji 2004–2007 ławników w sądach powszechnych mieliśmy ponad 41.000, a w kadencji 2012–2015 mamy 22.076 ławników. Jak łatwo zauważyć w ciągu ostatnich kilku lat liczba ławników w Polsce zmalała o 50%.

Sytuacja prawna ławnika sądowego regulowana jest w pierwszej kolejności przepisami Prawa o ustroju sądów powszechnych z dnia 27 lipca 2001 r.¹¹ W największym stopniu pozycję ławnika w sądzie powszechnym określa art. 169 § 1 u.s.p., zgodnie z którym w zakresie orzekania ławnicy są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Pozycja ustrojowo-procesowa ławnika jest zatem uregulowana w ustawie tak samo jak pozycja sędziego. Ławnik nie może jednak pełnić funkcji przewodniczącego składu orzekającego i nie może wykonywać czynności sądowych poza rozprawą. Ławnicy są wybierani w wyborach pośrednich, tj. przez poszczególne rady gmin, a ich liczbę określa prezes sądu okręgowego.

Celowe byłoby uaktywnienie społeczeństwa w zakresie wpływu na wybory ławników. Warto bowiem zauważyć, że kandydatów na ławników mogą zgłaszać gminom stowarzyszenia, organizacje pozarządowe, a także bezpośrednio obywatele w liczbie co najmniej pięćdziesięciu. Kandydatów na ławników nie mogą zgłaszać partie polityczne (art. 162 u.s.p.).

Chociaż ławnik uosabia wpływ społeczeństwa na orzekanie w sprawach sądowych, to jego praca w sądzie nie jest bynajmniej pracą społeczną. Za każdy dzień pełnienia obowiązków ławnik otrzymuje 1,9% podstawy wynagrodzenia zasadniczego sędziego; obecnie jest to kwota 60 zł brutto. Należność tę ustawa określa jako rekompensatę pieniężną, ponieważ ławnik uczestniczący w rozprawach korzysta w tym czasie ze zwolnienia od świadczenia pracy, natomiast pracodawca nie wypłaca mu za ten czas wynagrodzenia (art. 172 u.s.p.).

Jak łatwo policzyć, ławnicy pozostający w stosunku pracy najczęściej będą tracić finansowo na sprawowaniu obowiązku w sądzie, gdyż otrzymana rekompensata będzie z reguły niższa niż ich wynagrodzenie pracownicze. W tej sytuacji jako kandydaci na ławników zgłaszają się najczęściej emeryci i renciści, ponieważ oni wyraźnie zyskują finansowo na pełnieniu obowiązków ławnika, a otrzymana rekompensata stanowi dla nich atrakcyjny sposób dorabiania sobie dodatkowego

⁹ B. Banaszak, Komentarz z 2009 r. do art. 182 Konstytucji, Legalis, stan na dzień 18 maja 2013.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Vide* przypis 7. Por. również Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 stycznia 2006 r. w sprawie sposobu wyboru, składu i struktury organizacyjnej, trybu działania oraz szczegółowych zadań rady ławniczej, Dz.U. Nr 23 poz. 174.

dochodu. Trudno się w tej sytuacji dziwić, że średni wiek ławnika w Polsce przekracza sześćdziesiąt lat¹².

Z badań socjologicznych nad ławnikami wynika, że większość spośród nich stanowią kobiety – powyżej 61% wszystkich ławników¹³.

Prezesi sądów i przewodniczący wydziałów organizując pracę ławników starają się, by ci orzekali przez jeden lub dwa dni w miesiącu, a w celu usprawnienia pracy ławników rozprawy wymagające składu ławniczego są wyznaczane na ten sam dzień¹⁴.

Analizując pozycję prawną ławnika warto zauważyć, że ustawodawca objął go szczególną ochroną prawnokarną. Zgodnie bowiem z art. 115 § 13 pkt 3 k.k. – ławnik korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych, tak samo jak sędzia, prokurator, notariusz, komornik i kurator sądowy. Należy też zwrócić uwagę, że przepisy dotyczące funkcjonowania policji sądowej stawiają w jednym rzędzie sędziów i ławników, gdyż ochrona ławnika w sądzie powszechnym odbywa się według tych samych zasad, według których chroniony jest sędzia¹⁵.

O randze ławnika sądowego świadczy też objęcie go obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym, o ile nie korzysta on z ubezpieczenia zdrowotnego z innego tytułu, np. jako pracownik¹⁶.

O znaczeniu ławnika sądowego może świadczyć też fakt, że w stosunku do ławników nie przeprowadza się postępowania sprawdzającego w rozumieniu ustawy o ochronie informacji niejawnych¹⁷. Pozycja ławnika w tej ustawie została zatem zrównana z pozycją sędziego w sądzie powszechnym, wojskowym, administracyjnym, a także w Trybunale Konstytucyjnym i Trybunale Stanu.

W postępowaniu cywilnym niezawisłość i bezstronność ławnika sądowego mają zapewnić przepisy stwarzające możliwość jego wyłączenia z mocy prawa, na wniosek strony lub na żądanie samego ławnika. Zgodnie z art. 54 k.p.c. wszystkie przepisy o wyłączeniu sędziego stosuje się odpowiednio również do wyłączenia ławnika. Jeżeli sąd oddaliłby wniosek strony o wyłączenie ławnika, to opłata od zażalenia na to postanowienie wynosi zaledwie 40 zł i jest to opłata stała (art. 22 pkt 1 u.k.s.c.).

¹² W. Klaus, *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru w opiniach ławników*, [w:] J. Ruszewski (red.), *Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce*, Suwałki 2011, s. 110 i 111.

¹³ J. Ruszewski, *Udział radnych w wyborze ławników oraz ocena ich udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, [w:] J. Ruszewski (red.), *Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce*, Suwałki 2011, s. 144.

¹⁴ K. Knoppek, *Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2012, s. 145.

¹⁵ Por. § 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu zadań i zasad organizacji policji sądowej, Dz.U. Nr 155 poz. 1093.

¹⁶ Por. art. 66 ust. 1 pkt 15a ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, tekst jednol. – Dz.U. z 2008 r. Nr 164 poz. 1027.

¹⁷ Por. art. 34 ust. 10 pkt 15 ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. Nr 182 poz. 1228.

Ławnik nie musi mieć żadnego szczególnego wykształcenia, gdyż prawo o ustroju sądów powszechnych wymaga od niego tylko wykształcenia średniego. Jeżeli jednak ławnik ten miałby orzekać w sprawach ze stosunku pracy, to ławnikiem tym powinna być osoba „wykazująca szczególną znajomość spraw pracowniczych” – art. 158 u.s.p.

Procesowe znaczenie składu ławniczego przeanalizował Sąd Najwyższy rozstrzygając problem, gdy zamiast składu ławniczego orzekało trzech sędziów zawodowych na podstawie zarządzenia prezesa sądu, ale zarządzenia tego nie dołączono do akt sprawy. Możliwość orzekania przez 3 sędziów zawodowych przewiduje obecnie art. 47 § 4 k.p.c., zgodnie z którym prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy.

Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli w danej sprawie obowiązywał skład ławniczy, a sprawę rozpoznało trzech sędziów i nie dołączono zarządzenia prezesa sądu, to skutkuje to nieważnością postępowania¹⁸. Pogląd Sądu Najwyższego należy uznać za trafny, zarówno w poprzednim, jak i w obecnym stanie prawnym. Zgodnie bowiem z art. 379 pkt 5 k.p.c. (poprzednio art. 369 pkt 4 k.p.c.) – jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa, to zachodzi nieważność postępowania. Przepis ten działa w obydwu kierunkach, tj. nieważność postępowania występuje zarówno wtedy, kiedy zamiast składu ławniczego orzekał skład jednego albo trzech sędziów zawodowych, jak i wtedy, kiedy zamiast składu wyłącznie sędziowskiego orzekał skład ławniczy¹⁹. Ustawodawca zatem przypisuje składowi ławniczemu dużą rolę w postępowaniu cywilnym i nakazuje bezwzględnie przestrzegać przepisów o składach ławniczych, chociaż jednocześnie systematycznie ogranicza liczbę spraw cywilnych, w których orzekać ma sąd w składzie ławniczym.

Należy zwrócić też uwagę na rozstrzygnięcie przez Sąd Najwyższy problemu właściwego składu orzekającego sądu pracy prowadzącego proces, w którym pracownik zgłosił wobec pracodawcy kilka odrębnych roszczeń, przy czym dla jednego z tych roszczeń właściwy był skład ławniczy, a dla pozostałych roszczeń obowiązywał skład jednego sędziego bez ławników. Sąd Najwyższy orzekł, że w tej sytuacji dla całego postępowania obowiązujący jest skład ławniczy²⁰, również

¹⁸ Orzeczenie SN z dnia 28 marca 1957 r., 1 CR 605/56, NP 1958 nr 5, s. 114; RPEiS 1958 nr 1, s. 316.

¹⁹ Por. także T. Żyznowski w *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, tom I, H. Dolecki i T. Wiśniewski (red.), Warszawa 2013, s. 207.

²⁰ Uchwała SN z dnia 4 lutego 2009 r., II PZP 14/08, OSNP 2009 nr 17–18 poz. 218; BSN 2009 nr 2, s. 28.

Tak samo uchwała SN z dnia 20 marca 2009 r., I PZP 8/08, OSNP 2009 nr 17–18 poz. 219; BSN 2009 nr 3, s. 19 z glosą M. Nawrockiego, PPC 2011 nr 2 s. 148 i n.

Tak samo postanowienie SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 10 stycznia 2012 r., I PK 104/2011, LexPolonica nr 5145445.

Vide również M. Jędrzejewska (aktualizacja – J. Gudowski), w *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowania rozpoznawcze*, tom I, T. Ereciński (red.), Warszawa 2012, s. 265.

w części obejmującej roszczenia podlegające składowi zawodowemu. Powyższe stanowisko Sądu Najwyższego jest zatem sygnałem, że jeżeli w tej samej sprawie zderzyć się ma skład ławniczy ze składem jednego sędziego, to Sąd Najwyższy przyznaje prymat składowi ławniczemu.

Warto też zauważyć, że wokanda wywieszona przed salą rozpraw i informująca o odbywanych na tej sali posiedzeniach sądowych zawierać musi nie tylko imiona i nazwiska sędziów, stron i osób wezwanych, ale także imiona i nazwiska ławników, jeżeli biorą oni udział w rozpoznawaniu sprawy²¹.

Charakterystyczne jest, że nawet sędziowie krytycznie oceniają systematyczne ograniczanie przez ustawodawcę zakresu spraw cywilnych, w których orzekać ma skład ławniczy. Zdaniem jednego z sędziów aktualna regulacja tego zagadnienia w kodeksie postępowania cywilnego stanowi „jedynie pozór, fikcję udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”. Jego zdaniem nastąpiła „faktyczna marginalizacja ławników”, co wynika z wadliwego założenia, że sprawowanie wymiaru sprawiedliwości jest wyłącznie domeną sędziów, a ławnicy mają pełnić jedynie funkcję uzupełniającą. Autor ten podkreśla, że ławnicy są równoprawnymi z sędziami członkami składów orzekających²².

Przytoczony powyżej pogląd należy potraktować z optymizmem, ponieważ świadczy on o tym, że przynajmniej jakaś część środowiska sędziowskiego docenia rolę ławników i otrzymywaną od nich pomoc w rozpoznawaniu spraw cywilnych. Także doktryna prawa procesowego zdecydowanie popiera dopuszczenie społeczeństwa do orzekania w określonej grupie spraw cywilnych. Ostatnio zgłoszono nawet postulaty, aby ławnicy wybierani byli w wyborach bezpośrednich i aby mieli ustawowy obowiązek wystąpienia z partii politycznej po wybraniu ich na ławnika²³.

Z optymizmem należy też przyjąć wprowadzenie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej do podstawy programowej przedmiotu „Wiedza o społeczeństwie” w szkołach średnich obowiązku przekazywania uczniom informacji o roli i znaczeniu ławników w postępowaniu sądowym²⁴.

W podsumowaniu trzeba stwierdzić, że instytucja ławnika w postępowaniu cywilnym posiada już ugruntowaną tradycję, jest ona niezagrożona w świetle art. 182 i 4 Konstytucji RP i z uwagi na jej niezaprzeczone korzyści dla rozstrzy-

²¹ Por. § 23 ust. 2 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości z 2003 r. nr 5 poz. 22.

²² M. Nawrocki: glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 2009 r., I PZP 8/08, PPC 2011 nr 2, s. 153–154.

²³ Por. wystąpienie dr Adriany Bartnik w dniu 17 czerwca 2010 r. w siedzibie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w Warszawie podczas seminarium poświęconego roli i pozycji ławnika w postępowaniu sądowym, www.hfhrpol.waw.pl/interwencja/latest/seminarium.

²⁴ *Vide* podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego – załącznik nr 4 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r., Dz.U. z 2012 r. poz. 977 (dot. przedmiotu „Wiedza o społeczeństwie”).

gania spraw cywilnych należy postulować rozszerzenie zakresu spraw cywilnych, w których obowiązującym składem orzekającym w sądzie I instancji będzie skład ławniczy.

UDZIAŁ OBYWATELI W SPRAWOWANIU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Streszczenie

Z art. 182 Konstytucji wynika, że w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w Polsce powinni uczestniczyć także sami obywatele, ale zakres i forma ich udziału regulowana jest ustawami zwykłymi. W przypadku spraw cywilnych są to kodeks postępowania cywilnego oraz prawo o ustroju sądów powszechnych. W Stanach Zjednoczonych oraz w państwach brytyjskiej Wspólnoty Narodów udział społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości realizowany jest poprzez system ławy przysięgłych, natomiast w ustawodawstwach kontynentalnych – poprzez udział ławników. W procesie cywilnym udział ten jest systematycznie ograniczany, a przecież chroni on państwo przed groźbą rządów sędziów zamiast rządów prawa.

CITIZENS' PARTICIPATION IN JUSTICE ADMINISTRATION IN CIVIL LAW PROCEEDINGS

Summary

In accordance with Article 182 of the Constitution, citizens themselves should participate in justice administration in Poland and the scope and form of their participation is regulated in other Acts. In the case of civil matters, these are the Civil Proceeding Code and the Law on the System of Common Courts. In the United States and the countries of the British Commonwealth of Nations, citizens' participation in justice administration is implemented through a jury system, and in the continental European jurisdictions through a lay judge system. That participation is systematically limited in the civil law proceeding although it protects the state against the threat of the rule of judges instead of the rule of law.

LA PARTICIPATION DES CITOYENS À L'EXERCICE DE L'ADMINISTRATION DE LA JUSTICE VUE PAR LA PROCÉDURE CIVILE

Résumé

L'art.182 de la Constitution indique que les citoyens eux-mêmes sont obligés d'exercer la justice en Pologne mais leur champs d'activité et leur forme de participation sont régularisés par les droits communs. Dans le cas des affaires civiles c'est le code de la procédure civile et le droit du système des tribunaux universels. Aux Etats Unis et dans les pays de la Communauté britannique des nations la participation des citoyens dans l'administration de la justice est exécutée par le système du banc du jury et dans les jurisprudences continentales – par la participation des échevins. Dans le procès civil cette participation est systématiquement limitée et pourtant cette situation protège l'Etat sous la menace d'administration des juges au lieu de pouvoir du droit.

УЧАСТИЕ ГРАЖДАН В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ПРАВОСУДИЯ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Резюме

Согласно ст. 182 Конституции, в осуществлении правосудия в Польше должны участвовать также сами граждане, однако объём и форма их участия регулированы основными законами. В случае гражданских дел это кодекс гражданского судопроизводства, а также Закон о судах общей юрисдикции. В Соединённых Штатах, а также в государствах-членах Британского Содружества Наций участие общества в правосудии реализуется благодаря системе суда присяжных «спиннинг», в то время как в континентальных законодательствах – через участие присяжных. В гражданском процессе это участие систематически ограничивается, а ведь оно охраняет государство от угрозы верховенства судей вместо верховенства права.